

Socijalna komunikacija među učenicima

Ivan Markić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za pedagogiju

Sažetak

Svrha je ovoga rada prikazati socijalnu komunikaciju među učenicima kao bitnu sastavnicu života učeničke populacije te ukazati na njezinu bit, čimbenike i važnost. Naime, socijalna komunikacija među učenicima bitna je odrednica razvoja osobnosti. Stoga se postavlja zahtjev temeljite analize i proučavanja svih njezinih čimbenika, kako bi se točnije definiralo i unaprijedilo učeničku komunikacijsku kompetenciju.

Socijalna komunikacija je prirodni oblik ljudskoga življenja; to je socijalni odnos među ljudima, proces koji se događa svakodnevno, namjerno i nenamjerno, u različitim oblicima, na različite načine i različitim stilovima. Svrha je socijalne komunikacije primiti i prenijeti informacije, misli, stajališta, ideje....

Ovaj rad predstavlja upravo te oblike, načine i stilove komuniciranja, tipove komunikacije među učenicima, rodne razlike koje se javljaju među učenicima i učenicama u poimanju komunikacije, objašnjava što su i kako se razvijaju socijalne kompetencije. Na kraju se prikazuje važnost socijalnih kompetencija u kurikulumu institucije škole.

Ključne riječi: učenici, socijalna komunikacija, oblici socijalne komunikacije, načini socijalne komunikacije, stilovi socijalne komunikacije, socijalne kompetencije.

Uvod

Riječ *komunikacija* dolazi od latinskoga glagola *communicare*, što znači „učiniti poznatim”, odnosno podijeliti, proces u kojemu će ono što ja znam doznati i drugi.

Prvi pisani spomen o komunikaciji datira iz 2650. godine prije Krista, kada egipatski faraon Ptah-Hotep donosi zbirku komunikacijskih pravila. Dakle, interes za proučavanje tematike komuniciranja postoji gotovo 5000 godina.

Definicija komunikacije, odnosno komunikacijskog procesa, kao i mnogi drugi pojmovi u sklopu društvenih znanosti, višestruko je određena, ovisno o pojedinim znanstvenicima koji je proučavaju. Tako Kadushin i Kadushin (1997) komunikaciju definiraju kao dijeljenje misli, stajališta i ideja kroz razmjenu verbalnih i neverbalnih simbola. Brooks

i Heath (prema Hargie i Dickson, 2004) navode da je komunikacija proces u kojemu se informacije, značenja i osjećaji dijele među osobama izmjenom verbalnih i neverbalnih poruka. Komunikaciju se definira i kao proces izravne ili posredne razmjene značenja, odnosno uzajamnog prenošenja i primanja poruka posredstvom različitih znakova (Spajić Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001).

Komunikacijski proces je predmet proučavanja posebne znanstvene discipline – komunikologije. Nju se dijeli na: 1. opću komunikologiju – koja se bavi masmedijskom, žurnalističkom, organizacijskom, javnom, masovnom, sekundarnom i neizravnom komunikacijom; 2. interpersonalnu – koja se bavi izravnom, primarnom, neposrednom, „face to face” komunikacijom među ljudima (prema Brajša, 1994).

Međuljudska komunikacija je iznimno važna za egzistenciju čovjeka. To se očituje u brojnosti

njezinih funkcija: referencijalnoj – priopćavanje činjenica i podataka, ekspresivnoj – izražavanje stanja, formativnoj – utjecaj na druge, orijentirajućoj – razumijevanje situacije i socijalnoj – uspostavljanje društvenih odnosa (Spajić Vrkaš, Kukoč i Bašić, 2001).

Svaki komunikacijski proces podrazumijeva i određeni odnos među komunikantima. Prvi je jednostavno i sveobuhvatno definirao zakonitosti unutar komunikacijskog procesa Paul Watzlawick (Watzlawick, 1967, prema Ajduković i Hudina 1996), postavljajući i pet zakona komuniciranja: 1. nemoguće je ne komunicirati u situaciji kad se dvoje ljudi može vidjeti; 2. svaka komunikacija sastoji se od dva aspekta: sadržaja i odnosa sugovornika; 3. narav komunikacijskog odnosa je uvjetovana točkama iz kojih komunikacija počinje teći; 4. komunikacija se može odvijati na simetričan ili komplementaran način (jednak i nadređen) i 5. komunikacija teče na digitalnoj i analognoj razini.

Također je potrebno napomenuti da je mnogo različitih pristupa u razlikovanju komunikacija, ali se najčešće svrstavaju prema obliku (verbalna i neverbalna komunikacija) te prema načinu komuniciranja (intrapersonalna, interpersonalna, grupna i javna komunikacija).

Oblici komunikacije

Oblik se može definirati kao pojavnost nečega, različitost lika ili pak kao vrsta nečega. Kad govorimo o vrsti komunikacije najčešća je podjela na verbalnu i neverbalnu komunikaciju. Funkcije i jedne i druge su informiranje o objektivnom svijetu (zbivanja, stanja, predmet), informiranje o subjektivnom svijetu (emocije, stavovi, vrijednosti) i iznošenje i objašnjavaње ideja (prema Spajić Vrkaš, Kukoč i Bašić, 2001).

Verbalna komunikacija je govorna komunikacija kojoj je cilj prenošenje ili dobivanje informacija. Postoje tri oblika verbalne komunikacije: govor, razgovor i dogovor, a sva se tri temelje na dvije vještine – slušanju i govorenju (prema Ajduković i Hudina, 1996). Slušanje se sastoji od četiri sastavnice: pozornosti, čujenja, razumijevanja i pamćenja (Pearson i Spitzberg, 1987). Kao što možemo zaključiti iz navedenoga, čujenje i slušanje nisu ista aktivnost u procesu komuniciranja. Čujenje je isključivo primanje zvukova, a slušanje je pridavanje značenja određe-

nim zvučnim podražajima. Novosel (1991) navodi sedam vrsta poremećaja koji ometaju komunikaciju. To su: pseudoslušanje, jednoslojno slušanje, selektivno slušanje, selektivno odbacivanje, otimanje riječi, obrambeno slušanje i slušanje u zasjedi.

Oblici verbalne, tj. govorne komunikacije, kao i poremećaji u komunikaciji, prisutni su u većoj ili manjoj mjeri kroz cijeli život čovjeka kao individue i socijalnog bića, uključujući pritom i razdoblje učeničkog života. Verbalnom komunikacijom nije moguće prenijeti unutarnja čuvstva koja čine većinu opsega komunikacijskog čina. Iako smo u komunikacijskom procesu uvelike usmjereni na govornu stranu koju nam iznosi komunikant, ona ima i svoje nedostatke, jer je ono izgovoreno često manji dio onoga što dvije strane žele priopćiti jedna drugoj. Sve „nedostatke“ verbalnog komuniciranja nadopunjuje najraniji oblik komunikacije – neverbalna komunikacija. Njome se prenose poruke koje nisu izrečene a koje nam daju sliku o osjećajima i stajalištima komunikanata. Ona može biti namjerna i nenamjerna a, prema Hargie i Dickson (2004), neverbalna komunikacija ima funkcije: zamjenjivanja riječi, nadopune, modifikiranja ili suprotstavljanja izrečenom, reguliranja razgovora, izražavanja osjećaja i interpersonalnih stajališta, iznošenja osobnog identiteta...

Neverbalnu komunikaciju, prema Ajduković i Hudina (1996), čine i sljedeći čimbenici: izraz lica, pogled, položaj tijela, pokreti, prostorna bliskost, paralingvistički znakovi itd. Istraživanja pokazuju da se u ljudskoj komunikaciji neverbalnim putem prenosi oko 60% značenja. Pritom 55% informacija daje izraz lica, 38% glas, dok riječi sadrže tek 7% informacije.

Prema Brdar (1994), mnogi se istraživači slažu da neverbalne poruke posebno dolaze do izražaja pri procesu opažanja i procjenjivanja drugih, samoprezentacije, usklađivanja komunikacijskog procesa prema potrebi komunikanta, djelovanju socijalnih utjecaja. Unutar učeničke populacije neverbalna komunikacija ima bitnu ulogu u socijalnoj prilagodbi pojedinca te u socijalnim interakcijama unutar vršnjačke populacije.

Kao proizvod pravilne uporabe verbalnog i neverbalnog oblika komunikacije u odnosima učenik-učenik i učenik-skupina, kao i u percipiranju odnosa skupine ili pojedinca prema tom istom učeniku,

kao i učenikova vlastita slika o sebi, stvara se kompleksnost kompetentnosti djelovanja u socijalnom, međuučeničkom okruženju. Ta kompetentnost se očituje, primjerice, u ispravnoj interpretaciji komunikacije drugih učenika, ekstrovertiranosti, opuštenosti, interesu, učestalosti osmijeha, stavu pri iznošenju mišljenja i slično. Razina kompetentnosti je u većini slučajeva izravno povezana sa socijalnim statusom učenika; učenici s očitijim socijalnim sposobnostima imaju jači socijalni status.

Načini komunikacije

Načini komunikacije su metoda po kojoj se neke komunikacijske radnje događaju ili su učinjene. Tako načini komunikacije s obzirom na broj uključenih sudionika mogu biti: intrapersonalni, interpersonalni, grupni i javni. Intrapersonalna komunikacija je komunikacija sa samim sobom, unutarnji dijalog te nije dio aktivne socijalne komunikacije. Ostala tri načina komuniciranja mogu se staviti pod zajednički nazivnik – socijalna komunikacija – jer se svi odvijaju unutar određenog odnosa ili konteksta te između dvoje ili više ljudi.

Budući da se interpersonalna komunikacija najviše odnosi na temu ovog rada, u njegovu sljedećem dijelu ćemo se usredotočiti na tu komunikaciju.

Interpersonalna komunikacija

Reardon (1998) navodi da je interpersonalna komunikacija interakcija ili međusobno djelovanje dviju ili više osoba licem u lice, uz mogućnost trenutačnog (za razliku od odgođenog) dobivanja povratnih informacija. Upravo to što se trenutačno dobiva povratna informacija interpersonalnu komunikaciju odvaja od grupne i javne komunikacije u kojima to, u pravilu, nije slučaj.

Ista autorica navodi i sedam obilježja interpersonalne komunikacije. Tako ističe da se ona uvijek sastoji od verbalne i neverbalne komunikacije, uključuje spontano, uvježbano i planirano ponašanje ili njihovu kombinaciju. Također navodi kako ona nije statična nego dinamična, uključuje povratnu vezu, interakciju i suvislost, odvija se u skladu s određenim vanjskim ili unutarnjim pravilima, predstavlja aktivnost i može uključivati uvjeravanje ili persuaziju.

Ovakvo određenje interpersonalne komunikacije odvaja je od komuniciranja putem medija, primjerice, televizije, radija, e-pošte, pisama i sl. Karakteristike koje odvajaju ovakve oblike komunikacije od interpersonalne jesu, primjerice: nedostatak trenutačne povratne informacije, interakcije, dinamičnosti i sl.

Društvene mreže su specifičan oblik komunikacije koji uključuje više značajki pojedinih vrsta, oblika, načina komuniciranja. Myspace, Twitter i, naravno, Facebook, te ostale društvene mreže, sve su popularniji načini komunikacije putem interneta. Proučavanja komunikacije putem navedenih internetskih mreža, kao i stilova i sadržaja te načina komuniciranja među učenicima donose novi uvid u karakteristične osobine ponašanje određenih generacija.

Stilovi komunikacije

Stil je individualan i subjektivan način izražavanja karakterističan za određenu osobu. Pokazuje individualnost koja se očituje u ukusu i djelima neke osobe.

Reardon (1998) navodi da stil označuje način komunikacije. On je uvijek proizvod određenog načina ponašanja pojedinca te se definira kao razmjerno trajni obrazac koji pojedinac primjenjuje u interakciji. Određena otkrića u međuljudskim odnosima govore o postojanju više komunikacijskih stilova. Komunikacijski stil se također definira kao preferirani način interakcije. On odražava kako uobičajeno komuniciramo s ljudima oko sebe, a karakteriziraju ga četiri osnovna svojstva: dominacija, pažljivost, osobine jezika i samootkrivanje (Reardon, 1998).

Osnovna podjela na četiri komunikacijska stila nastaje kao proizvod isprepletanja intrapersonalnog statusa i temeljnog čuvstva koje pojedinac ima u određenoj interakciji. Kombiniranjem statusa i čuvstava dolazimo do četiri stila komuniciranja:

1. neprijateljsko-dominirajući stil – rigidan je, agresivan, arogantan, kritičan, izaziva respekt, prijateljske znakove pogrešno tumači, natjecateljske je prirode; osobe toga stila komuniciranja najbolje se slažu s osobama neprijateljsko-podložnog stila komuniciranja;
2. neprijateljsko-podložni ili submisivni stil – pasivno je agresivan, osobe prikazuju sebe

kao žrtvu okruženja, u nemogućnosti su ostvariti socijalne kontakte, cinične su, depresivne, najbolje se slažu s osobama neprijateljsko-dominirajućeg stila komuniciranja;

3. prijateljsko-dominirajući stil – socijalno je prikladan, prilagodljiv, asertivan, simpatičan, odlučan, samopouzdan, osobe toga stila komuniciranja rješavaju sukobe kompromisom, a najbolje se slažu s osobama prijateljsko-podložnog stila;
4. prijateljsko-podložan stil – nesebičan je, socijalno anksiozan, osobe toga stila traže pomoć i savjet od okruženja, konflikte rješavaju izbjegavanjem ili popuštanjem, a najbolje se slažu s osobama prijateljsko-dominirajućeg stila.

Uz navedena četiri komunikacijska stila, interpersonalni su odnosi određeni još nekim čimbenicima, primjerice, određenošću situacije, tj. socijalnim ritmom (izmjenama govora i slušanja), prihvaćenošću spolnih uloga te, naravno, raznim kulturološkim čimbenicima (tradicijom, mentalitetom, ideologijom, itd.).

Proučavanjem komunikacijskih stilova možemo steći znanje kako predvidjeti najvjerojatniji način reakcije učenika u pojedinim socijalnim situacijama te prema tome kreirati naše komunikacijsko djelovanje, ovisno o cilju koji želimo postići. Također se može odrediti i socijalna struktura pojedine grupe temeljena na komunikacijsko-hijerarhijskim pozicijama između komunicanata. Takvo određenje može biti i svojevrsna analiza socijalnog stanja pojedinca ili grupe te služiti kao osnova za preciznije određivanje cilja i zadataka osobnoga, socijalnog kurikulumu učenika.

Komunikacija među učenicima

Komunikacija učenika, u svome pluralizmu načina, stilova, oblika, tipova i sadržaja unutar učeničke populacije, ovisi o više čimbenika te se očituje u više oblika. Tako komunikacijske sposobnosti pojedinog učenika mogu biti određene raznim čimbenicima, poput obiteljskih prilika (teške obiteljske prilike često izazivaju introvertnost i nezainteresiranost učenika), socijalnog statusa, ranije dostupnosti komunikacijske tehnologije, učestalosti njezina

korištenja, percipiranja važnosti kvalitetne komunikacije ili izloženosti komunikacijskom procesu, i slično.

Sadržaji o kojima učenici komuniciraju unutar institucionaliziranoga odgojno-obrazovnog procesa i izvan njega, u slobodno vrijeme, razlikuju se ne samo po sadržaju nego i po kvaliteti i kvantiteti same komunikacije. Unutar odgojno-obrazovnog procesa komunikacija među učenicima zauzima samo manji, ali ipak značajan, dio opće komunikacije među mladima. Ona je, prije svega, usmjerena na neformalne kratke razgovore, pitanja, zamolbe i odgovore drugih učenika. Uzrok ovakve komunikacije možemo tražiti u prevelikoj zastupljenosti predavačke nastave, položaju i autoritarnom stilu nastavnika. Naravno, u obzir treba uzeti i veliki opseg nastavnih sadržaja koji trebaju biti implementirani unutar nastavnog procesa te nedovoljnu educiranost nastavnika u pogledu iskoristivosti vremena unutar nastavnog sata. Navedeni nekomunikacijski problemi izravno utječu i na kvalitetu odgojno-obrazovnog procesa kao i na njegov komunikacijski dio, koji se svodi na minimum glede komunikacije učitelj-učenik i uglavnom se svodi na pitanja i odgovore. Potvrdu navedenoga možemo naći i u distinktivnom određenju pet modaliteta komuniciranja: plus komunikaciji, adekvatnoj komunikaciji, nultoj komunikaciji, minus i anti komunikaciji. Adekvatna komunikacija je bila ideal stare škole – smatralo se da je glavni zadatak učenika vjerna preslika dostavljenih informacija u njegovoj svijesti i njihova nepromijenjena reprodukcija. Kao posljedica takva traženja najčešće se javljala tzv. minus komunikacija u kojoj učenik, unatoč zalaganju, nije uspijevaio dekodiranjem *input* sadržaja stvoriti odnosno povećati *output*. Nova škola je vođena suprotnim idealom – ona teži komunikacijskom modalitetu plus komunikacije koja inzistira na tome da učenik kao dekodiratelj ostvari veću informacijsku razinu od primljenog *inputa* (Kujundžić, 1986).

Dekonstrukciju postojećeg stanja te mogućnost približavanja idealima nove škole možemo tražiti u kvalitetno promišljenom kurikulumu nastave, koji će dizajnirati nastavnik, usmjerujući ga na spiralno uzlazni razvoj komunikacijskih kompetencija učenika, uvažavajući sve posebnosti pa i potrebnu kvantitetu sadržaja predmetnog kurikulumu.

Dva tipa učeničke komunikacije

Unutar socijalnog okruženja izvan škole, učenici, odnosno mladi, koriste određene stilove, načine i oblike komuniciranja, karakteristične za njih kao individue ili za određene skupine s kojima se identificiraju, kao način samoodređivanja. Njihovo ponašanje, interakcija s drugima te komunikacija služe kao temelj za razvoj socijalne kompetentnosti, a s time i socijalne prihvaćenosti. Osim toga, u službi su razvoja samopoštovanja kao proizvoda toga procesa. Oblici, načini i stilovi komuniciranja, kao i interakcija s drugima, ogleđa se u njihovu ponašanju, kao što se i njihov status ogleđa unutar socijalnog okruženja u kojemu se nalaze. Uzimajući u obzir navedene teze, znanstvenici su odredili dvije primarne teorije učeničkog komuniciranja i učeničke interakcije: teoriju socijalnog identiteta i teoriju komunikacijske akomodacije (Fortman, 2003).

Teorija socijalnog identiteta

Teorija socijalnog identiteta za temeljno polazište uzima tezu kako nedovoljno socijalno kompetentni mladi odvajaju svoj vlastiti identitet od identiteta koje zastupa određena skupina koje su članovi ili koju simpatiziraju. Slijedom toga mijenja se i njihova komunikacija, te počinju komunicirati kao pripadnici određenih skupina. Mladi su članovi većeg broja skupina koje su određene brojnim čimbenicima – dobi, spolom, kulturom, nacionalnosti itd. Svaki se od tih čimbenika u komunikaciji ističe više ili manje, ovisno o sadržaju o kojemu komuniciraju te ovisno o sukomunikatoru. Tako se netko može odrediti kao sportaš, učenik, katolik itd., te pripadnost određenoj skupini zastupati u skladu s njezinim stajalištima.

Srž teorije socijalnog identiteta govori o tome da je definiranje pripadnosti nekome ili nečemu u podlozi svake interakcije i svakog komuniciranja (Tajfel, 1978). Razmatranje ovih čimbenika dovodi do stvaranja strategija prema kojima se razvijaju dalje metode i postupci za određene oblike, načine i stilove komuniciranja.

Prema teoriji socijalnog identiteta, socijalni identitet je izveden iz članstva i pripadnosti određenoj skupini, koja ima viši ili niži status unutar socijalnog okruženja u kojemu se nalazi (Fortman, 2003). Razina statusa te skupine utječe na razinu statusa po-

jedinca koji toj skupini pripada, te tako utječe i na razinu njegova samopoštovanja. Razlog prihvaćanja identiteta skupine kao vlastitog proizlazi iz nedovoljno razvijene socijalne kompetencije pojedinca te njegove nemogućnosti da se samoostvari kao individua. Stoga posebnosti socijalne skupine pojedinci prisvajaju kao vlastite posebnosti te se komunikacija među njima, kao i komunikacija prema svijetu izvan skupine, odvija stilom koji je karakterističan za tu skupinu. Primjerice, uporaba slenga, određenih fraza, rukovanja, pozdrava, načina odijevanja, gesta itd. Takva ponašanja odvajaju skupine, pridajući im određeni značaj i položaj s kojima se njihovi članovi poistovjećuju. Značaj skupine se često vrednuje i određuje kroz usporedbu s drugim skupinama, što može dovesti do rivalstva među njima.

Teorija komunikacijske ugodnosti

Uzimajući u obzir strategije komuniciranja koje primjenjuju učenici u interakciji, ova teorija uzima teoriju socijalnog identiteta za temelj u interakciji i komunikaciji između komunicanata. Srž teorije opisuje i pojašnjava kako pojedinci mijenjaju ili prilagođuju oblike, načine i stilove komuniciranja, ovisno o načinu komuniciranja sugovornika, koristeći određene strategije, metode i postupke kako bi održali ili uspostavili određeni status unutar socijalnog okruženja (Fortman, 2003).

Tehnike koje se pritom koriste uključuju govorne strategije i strategije približavanja, razilaženja i održavanja trenutnog statusa unutar komunikacijskog procesa (Shepard, Giles, Le Poire, 2001). Približavanje se očituje u postupcima kad učenik mijenja svoj stil komuniciranja kako bi što više nalikovao stilu komuniciranja svoga sugovornika. Motivacija za ovakvo modificiranje ponašanja i komuniciranja izvire iz potrebe manje kompetentnog učenika da dobije odobravanje i prihvaćanje socijalno kompetentnijeg učenika. Razilaženje se očituje u postupanju kad učenik svjesno, kako bi zadržao ili ostvario određeni status unutar skupine ili pak iskazao svoje mišljenje, odbija slaganje sa sugovornikom te tim postupkom sebe odvoja od sugovornika. Strategija održavanja se ogleđa u nekonfliktnom komuniciranju koje za cilj ima jedino održavanje svojevrsnog statusa quo među komunicantima (Fortman, 2003)

Također su, uz karakteristike pojedinaca u interakciji, bitne i karakteristike određenih skupina s kojima se oni poistovjećuju. Kao što je navedeno, pri susretu dviju socijalnih skupina događa se uspoređivanje i vrednovanje. O ishodu vrednovanja ovisi i položaj skupine unutar socijalnog okruženja. Teorija komunikacijske ugodnosti govori o tome da se slični procesi odvijaju i sa stilom komuniciranja. Stoga se on stereotipno prilagođuje individualnim karakteristikama sugovornika (Coupland, Coupland, Giles, Henwood, 1988) s ciljem zornijeg iskazivanja pripadnosti određenoj poželjnoj skupini. Primjere koji potvrđuju ovu tezu možemo naći u različitim tipovima razgovora između individua ili pripadnika skupina, primjerice, punk skupina i hip-hop skupina, između pripadnika navijačkih skupina, između sportaša i tzv. štrebera, između učenika boljeg i lošijeg imovinskog stanja i slično.

U takvim načinima komuniciranja važna je uloga neverbalne komunikacije. Kao i oblici, načini i stilovi komuniciranja, tako i vanjski izgled simbolizira razlike između pojedinaca i razlike između skupina. Tako široke hlače simboliziraju članove hip-hop skupina, tregeri i frizure irokeze članove punk skupina, duga kosa rockere i sl. Osim toga, razne tetovaže, body piercing, grafiti, simboli skupina, slušanje određene vrste glazbe, načini odijevanja i sl., također su iskazi individualizma i autonomije pojedinaca ili skupina prema vanjskom okruženju.

Spolne razlike i komunikacija

Razlike u načinu, stilu i sadržaju komunikacije postoje i između učenika i učenica. No, njihovo je shvaćanje komunikacije vrlo slično. Učenici i učenice komunikaciju vide kao proces u kojemu se odvija interakcija ili razmjena informacija između pošiljatelja poruke i njezina primatelja. Komunikacijski čin definiraju kao socijalni odnos. Donekle komunikaciju shvaćaju i kao proces upoznavanja i stvaranja prijateljstva, razgovaranja o problemima i davanja savjeta te zabavljanja kroz razgovor. Osim toga, pod pojmom komunikacije više misle na komuniciranje licem u lice negoli na komunikaciju posredstvom informacijsko-komunikacijske tehnologije (prema, Thurlow, 2001).

Postoje razlike u određivanju komunikacije kao procesa interakcije i procesa transakcije, kad je riječ o defi-

niranju kvalitetne komunikacije. Dakle, svijest o komunikaciji, odnosno njezinoj kvaliteti različita je u učenika i učenica. Učenici favoriziraju komunikaciju prema njezinoj učinkovitosti, dok učenice preferiraju komunikaciju koja sadrži emocionalne sastavnice. Za njih je komunikacija čin intimne, podržavajuće i neosuđujuće interakcije dvaju ili više sukomunikatora. One dobrog sukomunikatora definiraju prije svega kao dobrog slušatelja, a zatim kao vještog sugovornika, pouzdanog i sposobnog razumjeti, te kao osobu koja je spremna u svakom trenutku biti potpora (prema Thurlow, 2001). Komunikacija među učenicama se odvija kako bi se obrazložile trenutačne ideje, osjećaji i razmišljanja te dobila povratna informacija sukomunikatora.

Učenici, naprotiv, komuniciraju manje, veću važnost pridaju tome da je komunikator vješt govornik, dobar slušatelj i osoba koja je upoznata sa situacijom te kompetentna pomoći. Pouzdanost, dobrohotnost, sposobnost razumijevanja i sl. ne rangiraju toliko visoko kao učenice. To potvrđuju i istraživanja Noller i Bagi (1985), koji govore kako su učenice socijalno prilagođenije i osjetljivije te imaju bliže interpersonalne kontakte od učenika, a više vrednuju prijateljstvo, intimnost i suradnju nego učenici. Osim toga, istraživanja (Catan, Dennison, i Coleman, 1996) su dokazala da učenici komuniciraju manje od učenica te da ne pridaju važnost ranijim komunikacijskim iskustvima. Takvo istraživanje potvrđuje i istraživanje British Telekoma (prema Thurlow, 2001) koje donosi podatak da učenici zaostaju za učenicama u razvoju interpersonalne kompetencije.

Razlikovanje socijalnih, komunikacijskih i interpersonalnih kompetencija učenika

Socijalne, interpersonalne i komunikacijske kompetencije često se rabe kao sinonimi. No, među njima ipak postoje određene različitosti. One su, prije svega, posljedica konteksta u kojemu se nalaze, a samu isprepletenost termina najbolje definira Hargie (2006), koji navodi kako su socijalne kompetencije one kompetencije koje koristimo kad komuniciramo na interpersonalnoj razini s drugim ljudima. Ovisno o kontekstu, treba razlikovati:

- Socijalne kompetencije koje imaju naglašenu ljudsku razvojnu dimenziju, posebno u smislu

socijalizacije i usvajanja socijalnih ponašanja važnih za ostvarivanje svojih potreba, prava i želja, bez ograničavanja potreba, prava i želja drugih ljudi (Philips, 1985; prema Ajduković i Pečnik, 1994). One, dakle, obuhvaćaju sve komunikacijske interpersonalne vještine, ali i intrapersonalne i druge vještine, primjerice, prepoznavanje svojih i tuđih osjećaja, asertivnost, suočavanje sa strahom, samokontrolu, izražavanje prigovora, zauzimanje za prijatelja itd.

- Komunikacijske kompetencije su pojam naređen interpersonalnoj komunikaciji. Obuhvaćaju sve načine prijenosa poruka između komunikatora, primjerice, pisanu komunikaciju, komunikaciju posredstvom masovnih medija, ali i kompetenciju interpersonalne komunikacije.
- Interpersonalne kompetencije odnose se na onaj dio komunikacije koji se rabi u neposrednoj interakciji s drugom osobom ili nekolicinom ljudi (u obitelji, s prijateljima, s korisnicima, u skupini itd.).

Interpersonalne su kompetencije u samom središtu socijalnog bivanja. Upravo interpersonalna komunikacija (u dijadama ili manjim skupinama) predstavlja najveći dio ljudske komunikacije u koju je čovjek izravno uključen tijekom života. Može ju se promatrati i kao vještinu. Naime, iako svatko može komunicirati, pitanje je kako to čini pa stoga interpersonalna komunikacija može biti bolje ili lošije usvojena, tj. manje ili više uspješna. Stoga se katkad o kompetenciji interpersonalne komunikacije govori i kao o interpersonalnim vještinama. Također se interpersonalna komunikacija ili interpersonalna komunikacijska kompetencija drži dijelom socijalnih kompetencija.

Važno je naglasiti da je riječ o sposobnostima koje neka osoba može imati razvijene u većoj ili manjoj mjeri. Postoje individualne razlike u potencijalu svakog pojedinca za razvijanje određenih motoričkih i socijalnih kompetencija. Iako je uvijek nužno učiti, primjerice, kako plesati ili svirati instrument, neke osobe ipak imaju bolje razvijenu motoriku, sluh, bolju ravnotežu... i uspješnije su u tome od drugih koji se također u tome trude. Neki pak ljudi imaju urođenu predispoziciju za socijalne i komunikacijske sposobnosti (što vidimo već u ponašanju djece u skupini u dječjem vrtiću – izdvaja se dijete koje

više govori, okuplja drugu djecu u organiziranu igru, itd.) te ih lakše, brže i uspješnije uče i usavršavaju.

Svi ljudi ne moraju razviti sve kompetencije, primjerice, sviranje nekog instrumenta, ali svi ljudi u svakodnevnom životu nužno komuniciraju te se sposobnost komuniciranja može i treba trajno unaprjeđivati i poboljšavati. Nijedna se kompetencija ne može razviti samo čitanjem o tome, primjerice vožnja bicikla, pa tako ni vještina savjetovanja. U svakom je učenju važna praksa, odnosno vježbanje, ali ni to nije dovoljno – potrebna je i povratna informacija o tome kako smo izveli neku aktivnost, kako bismo i dalje unaprjeđivali i razvijali kompetencije. Unutar školskog okruženja, a posebno unutar nastave kao partnerskog čina, praksa adekvatnog komuniciranja stvara uvjete u kojima učenik razvija i prilagođuje svoje načine komuniciranja društvenim normama. U tome procesu značajnu ulogu ima nastavnik kao svojevrсни regulator procesa kvalitete komunikacijskog odnosa gdje, prilagođavajući svoj način i stil komuniciranja učenikovu, stvara kvalitetno polazište za nadgradnju komunikacijskog djelovanja učenika.

Socijalne kompetencije, socijalna komunikacija i kurikulum

Delors (1998) navodi kako UNESCO, u dokumentu *Obrazovanje za 21. stoljeće*, usmjerava sustav odgoja i obrazovanja u četiri temeljna područja: učiti znati, učiti činiti, učiti biti, učiti živjeti zajedno. U temelju svakog pojedinog područja stoji razvojno humanistička paradigma, koja učeniku kao središnjoj osobi odgojno-obrazovnog sustava omogućuje kurikulum dostojan i prikladan njegovim potrebama, koje su davno zahtijevali pedagoški velikani poput Rousseaua, Pestalozzija i drugih. Kurikulum kao razvojni dokument treba integrirati, pomirivati i ujednačeno razvijati sve aspekte djetetova razvoja. Njegovo spoznajno, emocionalno, tjelesno i socijalno biće i bit moraju u i kroz institucionalizirani odgojno-obrazovni proces biti dovedeni do ostvarenja kompetentnosti.

U središtu ostvarenja navedenoga cilja stoji kvalitetna i ispravno usmjerena komunikacija. Komunikacija i kompetentno komuniciranje (kroz razne oblike i načine) zrcalo su učenikove socijalne kompetencije. Ona se ne promovira, ne ističe, niti se na nju upućuje; naprotiv, ona se zahtijeva i predstavlja samu bit

odgojno-obrazovnih dokumenata svih država koje dijete stavlja u središte odgojno-obrazovnog sustava. Zahtjev je stvaranje sposobnosti razumijevanja tuđih i vlastitih osjećaja, misli i ponašanja u interpersonalnim situacijama (Marlowe, 1986), sposobnosti postizanja važnih socijalnih ciljeva u specifičnim socijalnim okolnostima uporabom primjerenih sredstava (Ford, 1982), sklopa socijalnih ponašanja usmjerenih prema cilju i međusobno povezanih, koji se mogu naučiti i koje pojedinac može kontrolirati (Hargie, Saunders i Dickson, 1981).

Izgradnja takve socijalno kompetentne osobe treba biti planirana, pomno strukturirana, mudro vođena te kvalitetno evaluirana. No, put k izgradnji takva kurikuluma prožet je brojnim pitanjima, nedovoljnom određenošću, manjkom istraživačkih projekata i rezultata. Nameće se pitanje: Kako kreirati takav kurikulum? Odgovore trebamo potražiti u analizama kvalitete komuniciranja unutar škole, unutar obitelji, komunikaciji između svih mogućih sukreatora kurikulumu i iskoristiti te sukreatore (učenika, pedagoga, nastavnika, psihologa, roditelja, širu lokalnu zajednicu, razne udruge, institucije, vjerske zajednice, itd.) kako bi se učeniku omogućilo da bude što bliže idealu svestrano kompetentnog čovjeka. Kurikulum treba nositi zastave humane i suvremene škole u kojoj se kompetencije razvijaju kroz usmjerenost na život i napredak djeteta, razvoj njegove odgovorne i jedinstvene osobnosti, nudeći mu pomno organizirane sadržaje putem kojih će ostvarivati plemenite ciljeve i strateški bitne zadatke, vođene nastavnikom ispred kojega stoji kurikulum kao otvorena knjiga uravnoteženog, fleksibilnog, inkluzivnog, interkulturalnog, postmodernog, pravovrijednosnog, učeniku usmjerenog pristupa.

Zaključak

Nekadašnja istraživanja komunikacije nisu se toliko bavila problematikom učeničke komunikacije, nego komunikacijom između učenika i roditelja i/ili nastavnika dok ima je svrha bila što jasnije odrediti stilove i sadržaje komuniciranja. Roditelji su se trebali uključiti u život škole, nastavnici u život djece, i tako povezati i ispreplesti, za dobrobit djece, dvije najvažnije odgojne institucije – obitelj i školu.

No, ako želimo djelovati na mlade, trebamo u istraživanja uvrstiti i komunikacijske procese među

njima samima, spoznati načine njihove komunikacije i sadržaje o kojima razgovaraju. Svrha je ovoga rada pokušati pridonijeti poznavanju toga, nedovoljno poznatog područja.

Učenici komuniciraju interpersonalno, posredstvom medija, telekomunikacijskim uređajima, putem foruma itd. No, o sadržajima se malo govori. Stoga je komunikaciju učenika potrebno proučiti temeljito i sa svih aspekata kako bismo im se mogli približiti te naći nove načine za uspostavljanje kvalitetnih odnosa kao predujeta za razvoj njihovih intelektualnih, socijalnih i drugih potencijala. Ako mladi shvate da sadržaje komunikacije treba ispravno vrednovati i birati, da komunikacija nije samo u informiranju i razmjeni informacija te ako nauče sve vrste, načine i oblike komunikacije kvalitetno i svrhovito koristiti, razvit će i kompetencije potrebne za cjeloživotno samoobrazovanje.

Škola je mjesto gdje učitelji trebaju dobro poznavati svoje učenike. Škola je mjesto koje treba učenicima ponuditi visoko kvalitetne i primjerene odgojno-obrazovne sadržaje koji će oblikovati zdrave i sretne mlade osobe. Škola je mjesto gdje masovnost ne smije zamijeniti prisnost, gdje se znanje ne smije suhoparno iznositi, a učenici bez razmišljanja i uvida u značenje pamtiti i reproducirati. Stoga trebamo shvatiti da ćemo temeljitim uvidom u to o čemu, kako i putem čega učenici komuniciraju moći prilagoditi i svoja ponašanja, te se približiti toj generaciji intrigirajućih kreativaca i pomoći im u stjecanju kompetencija.

Ovakav je pristup prijeko potreban zato što postoji praznina i frustracija među ljudima, postoji sve veće nerazumijevanje između generacija. Više nisu mogući danas već zastarjeli oblici komuniciranja. I dok sadržaji postaju predmet proučavanja i razvijanja stručnjaka iz predmetnih kurikulumu (naravno, što se tiče nastave), stilove komunikacije će morati spoznavati didaktičari, pedagozi, komunikolozi i drugi znanstvenici te tako mijenjati davno pregažene autoritete koji su nastajali samom pojavom nastavnika pred učenikom. Danas učitelj nije a priori autoritet, nego to postaje. Učenik treba imati povjerenja u učitelja i poštovati ga kao autoritet koji će mu pomoći u stjecanju kompetencija. Stoga je potrebno upoznati svoga „prijatelja“, subjekta i objekta u nastavnom procesu – učenika i pomoći mu da postane osoba vrhunskih kompetencija.

Literatura

- Ajduković, M., Hudina, B. (1996), Značaj učinkovite komunikacije u radu pomagača. U: Pregrad, J. (ur.), Stres, trauma, oporavak. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć, str. 7–26.
- Ajduković, M., Pečnik, N. (1994), Nenasilno rješavanje sukoba. Zagreb: Alinea.
- Brajša, P. (1993), Pedagoška komunikologija. Zagreb: Školske novine.
1. Brdar, I. (1994), Socijalna kompetencija u interpersonalnoj komunikaciji (doktorska disertacija). Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Catan, L., Dennison, C., Coleman, J. (1996), Getting through: Effective communication in the teenage years. London: BT Forum.
- Coupland, N., Coupland, J., Giles, H., Henwood, K. (1988), Accommodating the elderly: Invoking and extending a theory. *Language in Society*, 17, 1–41.
- Delors, J. (1998), Učenje: blago u nama. Zagreb: Educa.
- Ford, M. E. (1982), Social Cognition and Social Competence in Adolescence Development Psychology. *Journal of Language and Social Psychology*.
- Fortman, J. (2003), Adolescent Language And Communication From An Intergroup Perspective. *Journal of Language and Social Psychology*.
- Hargie, O. (2006), Skill in theory: Communication as skilled performance. U: Hargie, O. (ur.), *The Handbook of Communication skills*. London: Routledge, str. 7–36.
- Hargie, O., Dickson, D. (2004), *Skilled Interpersonal Communication: Research, Theory and Practice*. London: Routledge.
- Hargie, O., Saunders, C., Dickson, D. (1981), *Social Skills in Interpersonal Communication*. London: Croom Helm.
- Kadushin, A., Kadushin, G. (1997), *The social work interview*. New York: Columbia University Press.
- Kujundžić, N. (1986), Komunikacija kao temeljna metapedagoška kategorija (zbornik radova). Zagreb: Institut za pedagojska istraživanja Filozofskog fakulteta.
- Marlowe, H. A. (1986), Social intelligence: Evidence for Multidimensionality and Construct Independence. *Journal of Language and Social Psychology*.
- Noller, P., Bagi, S. (1985), Parent-adolescent communication. *Journal of Adolescence*, 8, 125–144.
- Novosel, P. (1991), Komuniciranje. U: Kolesarić, V., Krizmanić, M., Petz, B. (ur.), *Uvod u psihologiju*. Zagreb: Grafički zavod, str. 305–333.
- Pearson, J. C., Spitzberg, B. H. (1987), *Interpersonal Communication: Concepts, Components and Contexts*. Dubuque: Wm. C. Brown Publishers.
- Reardon, K. K. (1998), Interpersonalna komunikacija – gdje se misli susreću. Zagreb: Alinea.
- Shepard, C., Giles, H., Le Poire, B. (2001), Communication accommodation theory. U: Robinson, W. P., Giles, H. (ur.), *The new handbook of language and social psychology*. Chichester, UK: Wiley, str. 35–56.
- Spajić Vrkaš, V., Kukoč, M., Bašić, S. (2001), *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO i Projekt „Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole”.
- Tajfel, H. (ur.) (1978), *Differentiation between social groups*. London: Academic Press.
- Thurlow, C. (2003), Teenagers In Communication, Teenagers On Communication *Journal of Language and Social Psychology*.